UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA TRIBUNALULUI DE CHIȘINĂU

Oxana CHISARI-LUNGU,
magistru în drept, lector universitar (USM)

Reforma judecătorească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea din Basarabia a avut ca principal scop modernizarea organelor judecătoreşti şi a principiilor de realizare a justiţiei. Această reformă a constituit un pas înainte în coraportarea organelor judecătoreşti la relaţiile sociale noi apărute în acea perioadă, deşi parţial a păstrat caracterele perioadei precedente. În articol ne vom referi la noile instanţe judecătoreşti şi, în special, la funcționarea Tribunalului de Chișinău.

Cuvinte-cheie: tribunal; instanță de judecată; Curte de Apel; senat; Regulamentul privind organizarea judecătorească; judecător; litigiu; dosar penal; procuror; litigiu civil.

* * *

Since the second half of the XIX th century the judicial reform from Basarabia was mainly aimed to modernize the judicial organs and the principles of achieving justice. This reform was a step forward of Judicial bodies co-report to social relations emerging in that period, although partially preserved characters of the preceding period.

In this article we will refer to the new courts and in particular the functioning of the Court of Chisinau.

Keywords: Tribunal; Court; Court of Appeal; Senate; Rules on judicial organization; Judge; litigation; criminal proceeding; prosecutor; civil litigation.

Fiind parte componentă a Imperiului Rus încă din 1812, Basarabia a fost supusă necesităţii de realizare a reformei judecătoreşti din cauza multiplelor schimbări sociopolitice care aveau loc pe teritoriul Imperiului Rus.

În urma realizării acestei reforme în Basarabia, s-au format două tipuri de instanţe judecătoreşti:

1. judecătorii generale;
2. judecătorii locale [1].

În calitate de instanţe judecătoreşti generale putem evidenţia Tribunalul de Chişinău[1] (care activează pe lângă Curtea cu juraţi) şi Curtea de Apel [2]. La rândul lor, instanţele judecătoreşti locale sunt reprezentate de judecătoriile de împăcare şi Congresul judeţean al judecătoriilor de împăcare.

Senatul apare ca instanţă superioară de casaţie pentru toate tipurile de instanţe judecătoreşti.

Din cele menționate anterior, în calitate de instanță judecătorească generală pot fi evidențiate și tribunalele. Drept bază legală a formării acestor instanţe a servit Regulamentul privind organizarea judecătorească din 1864, şi anume, art. 77-80.

După structură, tribunalele erau clasificate în patru ranguri:

a) Tribunalele de rangul întâi activau în capitale şi erau formate din şase departamente.

b) Tribunalele de rangul doi erau formate din trei departamente.

c) Tribunalele de rangul trei erau formate din două departamente.

d) Tribunalele de rangul patru nu erau împărţite în departamente [3].

Regula generală de constituire a tribunalelor era ca în fiecare regiune să se formeze minimum câte unul; În calitate de indiciu de bază al stabilirii numărului de tribunale în fiecare gubernie a servit densitatea populaţiei şi aşezarea geografică, şi numărul de dosare examinate anterior în acea gubernie. Ţinându-se cont de aceste indicii, adică de numărul populaţiei şi suprafaţa de 468 de verste pe care era amplasată Basarabia, procurorul Basarabiei Artimovski-Gulac propunea de a se înființa două tribunale:

- Tribunalul de Chișinău trebuia să activeze pentru patru județe: Chișinău, Akkerman, Bender și Orhei;
- Tribunalul de Bălți trebuia să activeze pentru trei județe: Bălți, Soroca și Hotin [4].

Din păcate, la momentul stabilirii numărului total de tribunale pentru întregul imperiu, nu s-a ținut cont de acele propuneri ale procurorului guberniei și la 20 decembrie 1869 a fost fondat Tribunalul de Chișinău, care era considerat de primul nivel, fiindcă era deschis în capitală și era unicul pentru Basarabia. Tribunalele de rangul doi, trei și patru puteau activa doar în guberniile unde erau formate mai multe tribunale. Tribunalul de Chișinău a fost format din 6 departamente: 3 departamente judecau cauzele civile, 2 departamente – cauzele penale, 1 departament – cauzele administrative. Tribunalul de Chișinău era condus de către un președinte, care concomitent avea în gestiune un departament.

Se practica transferul judecătorilor dintr-un departament în altul.

Deschiderea Tribunalului de Chișinău, precum și a altor instanțe de judecată din Basarabia, prevăzute de noile regulamente ale instanţelor judecătoreşti, a fost încredințată președintelui Curții de Apel din Odesa, Șahmatov [5].

În literatura presovietică rusă şi în cea sovietică a fost exprimată o opinie favorabilă unanimă asupra caracterului reformei judecătoreşti din Imperiul Rus, promovată în conformitate cu Regulamentele judiciare din 1864.

Deşi regimul politic al Imperiului Rus era unul autoritar, puterea supremă legislativă şi cea executivă se concentra în mâinile ţarului, în Imperiu nu era promovat principiul separaţiei puterilor, totuşi Regulamentele judiciare din 1864 au instituit independenţa justiţiei, prin aceasta înţelegându-se, în primul rând, independenţa judecătorilor faţă de administraţie ca principiu fundamental al exercitării justiţiei. Realizarea acestui principiu însemna construirea unor raporturi de tip nou între organele judiciare şi celelalte organe ale puterii de

[1] Tribunalul de Chișinău mai poate fi numit și judecătorie districtuală.

stat, dar şi raporturi cu instanţele judecătoreşti ierarhic superioare.

În calitate de condiţie definitorie a independenţei judecătorilor era reglementată inamovibilitatea judecătorilor, care se baza pe recomandarea acestora de către ministrul Justiţiei, iar numirea (aprobarea) ţinea de competenţa împăratului. În determinarea candidaturilor un anumit rol îl aveau şi instanţele – tribunalele şi Curţile de Apel care puteau înainta candidaţi la funcţiile de judecători. Eliberarea din funcţie a judecătorilor ţinea de competenţa aceloraşi organe care i-au numit şi numai conform sentinţei judecătoreşti de condamnare. Statutul judecătorului era determinat de condiţiile privitor la numire, ordinea numirii şi beneficiile aferente statutului. Regulamentul despre instituţiile judiciare, art.202 arăta în calitate de condiţie – studiile superioare sau dovada în exerciţiul funcţiunii a cunoştinţelor din domeniul judiciar, aceasta pentru că la moment nu existau suficiente cadre cu studii superioare. Studiile, cunoştinţele practice caracterizau judecătorul ca persoană erudită, ce se bucura de respect în societate, ceea ce garanta independenţa raţionamentelor, persoană care avea o atitudine corectă, justă faţă de oameni şi faţă de activitate.

Cariera judecătorească trebuia să fie precedată de aflarea la slujba de stat un anumit interval de timp (3 ani) în scopul acumulării experienţei şi maturităţii decizionale. Această condiţie nu era întotdeauna luată în calcul, căci ministrul Justiţiei avea posibilităţi mari în alegerea candidaţilor la funcţiile judiciare, fapt care se demonstrează şi prin ignorarea candidaţilor pe care îi propuneau înseşi instanţele care aveau acest drept. Pentru transferul judecătorului de la un post la altul sau dintr-o localitate în alta, era necesar acordul judecătorului respectiv. Supravegherea activităţii judiciare se făcea prin intermediul:

1. preşedintelui fiecărei instanţe;
2. instanţelor ierarhic superioare;
3. Departamentelor de casaţie ale Senatului Imperiului Rus;
4. procurorului;
5. ministrului Justiţiei.

Primele trei forme ale supravegherii corespundeau spiritului reformei, de separare a puterii judecătoreşti de celelalte două puteri, iar supravegherea din partea procurorului nu era o adevărată supraveghere, pentru că procurorii erau organizaţi pe lângă instanţe, numai că ei erau obligaţi să informeze ministrul Justiţiei despre abaterile în activitatea instanţelor. A fost exprimată opinia că această supraveghere din partea ministrului Justiţiei nu era compatibilă cu spiritul reformei, căci astfel reprezentantul puterii executive – ministrul Justiţiei – putea influenţa cariera judecătorului, în primul rând, deoarece avea dreptul de a transfera judecătorii, în al doilea rând, se putea adresa în Senat cu privire la încetarea nejustificată (în opinia ministrului) a unei cauze în Curtea de Apel. În acest din urmă caz, Senatul examina cauza şi decidea sancţiunea disciplinară, dacă era necesar [6]. Considerăm această opinie exagerată, căci transferul se putea face doar cu acordul judecătorului, iar abaterea săvârşită de judecător, deşi semnalată de ministru, era (sau nu) sancţionată de Senat ca organ judiciar.

Statutul judecătorului trebuie să fie pe măsura demnităţii profesiei şi a responsabilităţii pe care orice magistrat şi-o asumă. El se caracterizează şi prin beneficiile pe care le aveau judecătorii. Potrivit reformei judiciare, ele erau de două feluri: materiale şi morale. Asigurarea materială este un criteriu important al independenţei judecătorului, acest lucru a fost conştientizat la cel mai înalt nivel, cu atât mai mult cu cât judecătorii nu puteau avea şi alte izvoare ale resurselor financiare. Pentru a exercita atribuţiile de serviciu într-un mod corect şi echitabil, judecătorii urmau să dispună de un salariu suficient pentru a activa în condiţii normale, decente. Salariile judecătorilor erau considerate în primii ani după reformă mai mult decât suficiente, chiar considerabile. Regulamentul judiciar stabilea doar limitele pentru preşedintele tribunalului – salariul era de 2.500-4.500 ruble, adjunctul lui – de 2.000-3.500 ruble, membrul Tribunalului – de 1.200-2.200 ruble.

Tribunalul de Chişinău îşi avea sediul în capitală, ceea ce determină şi apartenenţa lui la tribunalele de rangul întâi. Dreptul de a deţine un sediu separat, pe care îl va utiliza pentru realizarea obligaţiilor legale, este prevăzut şi de Regulamentul privind organizarea judecătorească, art. 137, iar art. 138 acorda tribunalelor dreptul de a folosi şi sediile judecătoriilor de pace, în cazurile când trebuie să examineze o cauză în teritoriu. Atât sălile tribunalelor, cât şi ale judecătoriilor de pace trebuiau să fie corect amenajate, se rezervau locuri speciale pentru părţile procesului şi locuri pentru ceilalţi, ele fiind delimitate printr-o bară specială.

La 23 martie 1877, Senatul emite o hotărâre prin care se modifică art. 138 al Regulamentului privind organizarea judecătorească, şi anume, ţinând cont de propunerile Ministerului Justiţiei, a venit cu unele reglementări mai clare referitoare la modalitatea folosirii de către Tribunalul de Chişinău la necesitate a unor încăperi ce aparţineau judecătoriilor de împăcare. În primul rând, se stabilise că Tribunalul de Chişinău trebuia să anunţe din timp, şi anume, cu trei săptămâni înainte judecătoria de împăcare privind faptul că la o dată stabilită vor avea nevoie de o încăpere. Această preîntâmpinare era necesară din simplul considerent ca să nu să se programeze pentru aceeaşi dată şedinţe atât de către judecătoria de împăcare, cât şi de către Tribunalul de Chişinău – ieşiri în terotoriu. La fel se stipula că toate cheltuielile necesare petrecerii şedinţelor de către Tribunalul de Chişinău în teritorii vor fi suportate anume de către Tribunal, şi nu de judecătoria de împăcare, la prezentarea tuturor bonurilor necesare de către contabilitate [7].

În cadrul şedinţelor de judecată, dosarele se soluţionau de către un colegiu format, de regulă, din trei judecători. Membrii colegiului se alegeau pentru fiecare cauză în parte. Art.148 al Regulamentului privind organizarea judecătorească interzicea ca în cadrul aceluiaşi colegiu să participe judecători care erau rude, şi anume pe linie dreaptă – toate rudele, pe linie colaterală – până la al patrulea grad, şi mai erau specificate şi rudele celuilalt soţ până la al doilea grad. În cazul când membrii colegiului, examinând o cauză, au diferite opinii, atunci se hotărăşte cu majoritatea voturilor, în caz de paritate, o importanţă mai mare are părerea preşedintelui colegiului. Însă din cele expuse anterior,

putem deduce că astfel de cazuri de paritate pot apărea doar în caz de excepție, fiindcă conform regulii generale colegiul este format din trei membri.

Despre ședințele de judecată putem spune că deși nu în toate cazurile, dar erau publice, hotărârile erau publicate mai târziu în edițiile periodice oficiale, astfel ca alte persoane interesate să poată să ia cunoștiință de conținutul diferitelor dosare, doar cu condiția că jurnaliștii țineau cont de cenzură. Proclamarea și recunoașterea acestui principiu (glasnosti) a fost unul dintre acei pași importanți înfăptuiți în cadrul reformei, deși mai târziu este restrâns arealul de aplicare a lui [8].

Despre modalitatea de publicare a hotărârilor judecătorești prevedea chiar Regulamentul din 20 noiembrie 1864, însă din cauza că aplicarea acestor prevederi în practică a întâmpinat unele greutăți, Ministerul Justiției s-a adresat Senatului cu rugămintea de a veni cu un comentariu la reglementările în vigoare din domeniu. Senatul, examinând legislația în vigoare și în special făcând trimitere la art. 1000 al Codului de procedură penală, la 30 ianuarie 1870, emite o notă explicativă referitoare la publicarea hotărârilor judecătorești și, în special, a acelor hotărâri ale căror procese s-au petrecut cu ușile închise, care prevedeau următoarele: hotărârile judecătorești ale cauzelor examinate cu ușile închise pot fi publicate doar parțial, și anume, doar rezoluția, alte părți ale hotărârii sau altă informație din dosar poate fi publicată doar în cazurile permise de legislație, doar când nu dăunează părților [9].

Președintele Colegiului supraveghea ordinea publică pe parcursul ședinței de judecată. În caz că cineva dintre cei prezenți încălca ordinea publică, atunci el avea dreptul să aplice sancțiuni. La prima încălcare se aplica mustrare și avertizare de părăsire a sălii, iar în cazul când persoana continua să dețină un comportament neadecvat sau să înjure, președintele avea dreptul să-l oblige să părăsească sala. Aceste reguli se aplicau atât persoanelor simple din sală, cât și părților la proces. Doctrinarii de specialitate își rezervă dreptul totuși de a considera că asupra avocaților o astfel de pedeapsă, cum ar fi eliminarea din sală, ar trebui să se aplice doar în cazuri excepționale. La fel s-a depistat o lacună în legislație referitoare la anchetatorii judiciari, din aceste considerente, asupra lor se aplică aceleași reguli ca și față de ceilalți participanți la proces.

Procedura de judecată avea următoarele etape: depunerea cererii de chemare în judecată, citarea părților în formă scrisă (citații), examinarea probelor, emiterea hotărârii [10].

În cadrul ședințelor de judecată, se duceau niște registre în care se înregistra mersul întregului proces, însă aceste registre nu erau unica formă de evidență a proceselor de judecată. În afară de ele, se mai întocmea și câte un protocol referitor la fiecare caz soluționat, aceste protocoale aveau o importanță deosebită anume în cazul când se depunea o cerere de apel.

Tribunalul de Chișinău era obligat, în baza Ordinului Senatului din 3 februarie 1874, să prezinte Ministerului Justiției la finele fiecărei sesiuni a Colegiului penal al Tribunalului darea de seamă a activătății acestui colegiu cu numărul total de dosare examinate în acea perioadă [11].

În urma reformei judiciare, conform Regulamentului privind organizarea judecătorească, Tribunalul de Chișinău a preluat în competența sa examinarea tuturor cauzelor nefinalizate atât din cadrul procesului civil, cât și al procesului penal.

Examinând materialele din cadrul Arhivei Naționale a Republicii Moldova, și anume, inventarele dosarelor Fondului 39, putem evidenția următoarele litigii civile care se examinează de către Tribunalul de Chișinău: litigii privind confirmarea succesiunii, recunoașterea moștenitorilor legali, refuzul la moștenire [12]; litigii privind stabilirea hotarelor moșiilor sau încălcarea hotarului pământului moșierului [13]; litigii pecuniare, referitoare la falsificarea poliţelor, de instituire și ridicare a sechestrului/gajului de pe bunurile aflate în proprietate privată, de vânzare prin licitație, de recunoaștere a nașterii copilului în afara căsătoriei; litigiile ce țin de dreptul de proprietete intelectuală; instituirea tutelei; recunoașterea debitorului insolvabil; neachitarea impozitelor de către țărani; dosarele de stabilire a dreptului de posesie.

Dacă e să ne referim la examinarea cauzelor civile, și anume, la cele ce țin de recunoașterea dreptului de proprietate sau viceversa, pierderea dreptului de proprietate, putem evidenția următoarea componență a Colegiului de judecată: de obicei, procesul era prezidat de președinte, ajutat de doi membri – secretarul Colegiului care înfăptuia toate lucrările organizatorice și de secretariat, la fel în cadrul unor dosare era implicat și un procuror, dar nu întotdeauna [14].

După cum am menționat, Tribunalul de Chișinău are în competența sa și examinarea cauzelor penale. În acest sens, putem evidenția: cauze privind învinuirea pentru injurii; falsificarea banilor; escrocherie; maltratare; tâlhărie; comiterea abuzului de serviciu; contrabanda. Astfel, în competența Tribunalului de Chișinău intrau toate cauzele penale, ce nu puteau fi examinate de judecătoriile de pace. Cauzele penale se examinau de către Tribunal, însă unele dintre ele – cu participarea juraților [15].

A activat Tribunalul de Chișinău până la 1918. În calitate de instanță de apel pentru cauzele judecate în prima instanță de Tribunalul de Chișinău exista Curtea de Apel Odesa.

Referințe:

1. Cuznețov Al. *Influența reformelor din 1864, înfăptuite în Imperiul Rus, asupra dreptului procesual penal din Basarabia.* În: *Revista Națională de Drept,* 2004, nr.5, p. 49.
2. Chirtoacă L. *Reforma judecătorească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea în Basarabia/*Teză de doctor. Chișinău, 2003, p. 63.
3. Виленский В. В. *Судебная реформа и контрреформа в России.* Саратов, 1969. 400 с.
4. Chirtoacă L. *Op.cit.*, p. 56.
5. *Ibidem.*
6. Холявицкая Н. Э. *Был ли суд независим после реформы 1864 года?*В: *Вестник Московского университета*, 1993,№ 4, с.30.
7. *Бессарабские губернские ведомости*, №36, от 11.05.1877, 1 с.
8. *Бессарабские областные ведомости*, №36, от 10.05.1872, 3 с.
9. *Бессарабские губернские ведомости*, № 24, от 22.03.1875, 1 с.
10. *ANM*, F.39, inv.3, d.1-5.
11. *Бессарабские губернские ведомости,* № 11, от 09.02.1874, 1 с. În: *ANM,* F.39, inv.1, d. 2233, 2234.
12. *Ibidem.*
13. *Ibidem,* d. 2058.
14. *Ibidem,* d.1-5.
15. Chirtoacă L. *Op.cit.,*p. 57.

Recenzent:
Elena ARAMĂ,
doctor habilitat, profesor universitar (USM)